

ДАНИ СВ. ЦАРА КОНСТАНТИНА И ЦАРИЦЕ ЈЕЛЕНЕ

НИШ И ВИЗАНТИЈА

NIŠ & BYZANTIUM
SYMPOSIUM
X

ЗБОРНИК РАДОВА X

НКС

БОГОСЛОВСКО - ИСТОРИЈСКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ САБОРА У АРЛУ (314)

Увод

Раскол донатиста у доба цара Константина, који се повезује са претходним спором Кипријана и Стефана, изузетно је значајан за историју хришћанске Цркве у периоду владавине Константина Великог. Пре његове владавине, Црква је претрпела неколико налета гоњења – од Нерона (54-56) и Домицијана (81-86), преко Септимија Севера (око 211), па све до Деција Трајана (249-251) и Диоклецијана (284-305). У латинској Африци, која се пре цара Константина налазила под Максиминовом управом, било је гоњења. Максимин је био врло окрутан, па је због тога гоњење у Африци започело изненада, снажно се разбуктавши, али је убрзо затихнуло. Чим је гоњење почело да се смирује, хришћани су предузели мере да се пожар поново не разбукти. На челу картагинске Цркве тада је био Менсурије, који је имао веома умерене ставове, изграђене пастирском разумношћу, те није сматрао за потребно да се ревновањем за Христа непосредно изазивају незнабожачки гонитељи. Његов ревносни помоћник био је архиђакон Цецилијан. Донатисти¹ обојицу, ипак, описују негативним атрибутима. У њиховим сведочанствима Менсурије је представљен као окрутнији од

¹ Донатизам је био ригорозни покрет у ранохришћанској афричкој Цркви 4. века, осуђен као расколнички. Назван је по берберском хришћанину Донату (лат: *Donatus Magnus*) који је сматрао да црква мора бити црква светаца, а не грешника и да свете тајне које су починили *традитори* (издајници), свештеници који су за време прогона предавали свештене књиге властима или су проказивали друге хришћане, нису важеће. Само тајне извршене од свештеника са моралним или светим интегритетом јесу дејствујуће. Опширније види J. Pelikan, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine, Vol. 1: The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)*, University Of Chicago Press 1975, 309; A. McGrath, *Heresy: A History of Defending the Truth*, HarperOne; Reprint, 2010, 135-175; E. Hermanowicz, *Possidius of Calama: A Study of the North African Episcopate in the Age of Augustine*, Oxford Early Christian Studies, 8, 10, 28, 45, 82-92; Р. Поповић, *Појмовник Црквене историје*, Београд 2011, 90.

самих целата, а Цецилијан као његов достојни помоћник. Пошто су били врло одлучни ригористи, донатистима се није свидео Менсуријев умерен став према онима који нису издржали гоњења.

Дакле, још пре појаве раскола против Менсурија и Цецилијана у Картагини и другим местима постојало је незадовољство, изазвано њиховим односом према исповедницима. Када је гоњење било прекинуто, на Менсурија је пала једна непријатна оптужба – да је чувао извесног ђакона Феликса који је написао писмо против цара. Он је одлучно одбио да преда овог ђакона властима и сам је отишао у Рим, на суд где се оправдао. У повратку се упокојио, те је картагинска катедра постала је упражњена.²

1.1. Прилике у Африци

После Менсуријеве смрти у картагинској Цркви су се појавили најразноврснији покрети. Пошто су неки одлучили да разделе црквену имовину и да део имовине задрже, а са друге стране, Цецилијан је био добро упознат и са Менсуријевом заоставштином и са црквеном имовином, настала је заједница незадовољна Цецилијаном. Међутим, већина картагинских хришћана изабрала је архиђакон Цецилијана за Менсуријевог наследника, иако је било много оних који су били незадовољни том одлуком и који су повели борбу против њега. Они су успоставили односе са нумидијским епископима, на чијем челу је био Секунд Тигизијски.³ Ови епископи сматрали су све оне који нису успели да издрже гоњења, тзв. *традиторе*, апсолутно неспособнима да врше јерархијску службу. Уосталом, Менсуријеве присталице имале су основа за мишљење да су сурови нумидијски ригористи били строжији према осталима него према себи. Картагински хришћани, незадовољни Цецилијаном, који је био наречен за картагинског епископа, успоставили су односе са лицима ригористичких убеђења.⁴ Вилијам Френд је истакао да је донатизам представљао реакцију локалног становништва на процес романизације; те да је наглашени ригоризам био слика и прилика њиховог става према номенклатури афричког клира.⁵

1.2. По свој прилици, плашећи се озбиљног сукоба са незадовољнима, Цецилијанова група желела је да убрза хиротонију. Зачудо, истовремено са Цецилијановим присталицама са истом намером су деловали и поменути картагински презвитери који су и сами имали претензије на катедру и сматрали да ће се њихови планови пре испунити ако проблем попуњавања катедре остане унутрашња ствар Каргатине. Зато је било одлучено да се у Картагину на сабор ради хиротоније позову епископи најближих области. Ови епископи били су предвођени Феликсом Аптунгским, који

² В. В. Болотов, *Историја Цркве у периоду до Константина Великог*, Краљево 2009, 334-335.

³ Исто.

⁴ P. F. Esler, *The early Christian world*, Taylor & Francis, 2007, 953-954.

⁵ W. H. C. Frend, *Rise of Christianity*, Fortress Press, 1986, 645-646.

је и хиротонисао Цецилијана.⁶ Тек после хиротоније појавио се Секуд са својих седамдесет нумидијских епископа и стао на чело оних који су били незадовољни Цецилијаном. Извесна картагинска богата удовица Луцила са нарочитом љубављу примила је ове нумидијске епископе. Она је имала чак и лични разлог да буде незадовољна Цецилијаном.⁷ Нумидијци су тврдили да је Цецилијанова хиротонија незаконита, с обзиром на то да ју је извршио *традитор* Феликс Аптунгски, јер човек који је отпао од вере може да пренесе само проклетство, а не благодат.

Донат, ђакон у Картагини, 311. године покреће проблематичност хиротоније епископа Цецилијана због учествовања отпалог епископа у то хиротонији. После неуспеха у свргавању епископа Цецилијана, донатисти су изабрали Мајорина за епископа. Донатисти су послали цару Константину молбу да реши проблем услед убразног избора Цецилијана за епископа картагинског, 311. године, јер су на хиротонији служили тројица епископа. Константин је именовао папу римског Милитада и четворицу епископа из Галије да размотре Цецилијанов случај.

То је био први пут да су хришћани позивали царску власт да реши проблем у Цркви, а по први пут је и цар, на основу тога, сазвао сабор.

1.3. Цар Константин је, у то време, подржавао хришћанско вероисповедање и помагао цркве, које су у претходним Максиминовим, иако краткотрајним, гоњењима биле разорене. Царево милостињу добили су само законити хришћани у Африци. Константин је имао нарочито лоше мишљење о донатистима, сматрајући их фанатичима и – социјално – непослушним људима. Сазнавши за садржај Константинове одлуке, донатисти су се осетили нарочито увређеним и нису желели да – без суда – буду осуђени. Проконзулу Африке доставили су молбу која је била упућена лично императору и читав низ различитих докумената које је требало послати уз ову молбу. Молба донатиста Константину Великом, која је предата најраније 15. априла 313. године, представља важан документ, који неаутентичним сматрају Д. Валтер⁸ и О. Сик⁹ на основу тога што је предата *pars Donati*, док су донатисти 313. године себе називали *pars Majorini*,¹⁰ али и због тога што је необјашњиво због чега међу подносиоцима молбе нема ни Мајорина, ни Секунда Тигизијског, који су били главни стожери фракције донатиста.

⁶ В. В. Болотов, *нав. дело*, 337.

⁷ *Исто*. Још као архиђакон и у обавези да надзире лица која су у цркви, он је једном приликом озбиљно прекорео Луцилу због тога што је, по свом обичају, пре примања светих Тајни, целивала кост неког сумњивог мученика. По свој прилици, Цецилијан јој је чак запретио одлучивањем од црквене заједнице ако не напусти овај обичај. Увређена богата удовица постала је непомирљиви непријатељ архиђакона и нарочито ревностно је агитовала са нумидијским епископима.

⁸ D. Völter, *Der Ursprung des Donatismus*, Freiburg 1883, 138.

⁹ Otto Seeck, *Quellen und Urkunden über die Anfänge des Donatismus*, Perthes 1889, 550-557.

¹⁰ У званичном документу од 15. априла 313. године, у ком проконзул доставља њихову жалбу Константину са документованим основама. В. В. Болотов, *нав. дело*, 339.

Молбу је Константин прочитао, 313. године, када се налазио у Галији. Он је изишао у сусрет молиоцима и одредио је тројицу галских епископа, Ретикија Отенског, Матерна Келнског и Марина Арлског, који су били дужни да се упуте на сабор у Рим и да тамо, под председавање Римског епископа, заједно са осталим италијанским епископима реше проблем. Из Африке су били позвани представници супротстављених страна. Сабор је трајао од 2. до 4. октобра 313. године, и наведени проблем је решен у Цецилијанову корист. Међутим, као што се и очекивало, расколници нису били задовољни решењем овог проблема. Говорили су 1) да је мали број епископа донео одлуку, те да она није валидна, 2) да приликом одлучивања није био узет у обзир извесан важан документ за решавање овог проблема, а затим и да је – 3) сабор био сазван на брзину, тако да претходна истрага није могла бити аналитички спроведена, те да не постоји чињенично стање проблема на терену.¹¹ Константин је после одржаног првог сабора прихватио наведене молбе и затражио је накнадну истрагу на терену, а затим наговестио други сабор са истом тачком дневног реда.

С обзиром на то да је у Африци постојао спор око критеријума којим се одређују припадност католичанској Цркви, подносиоци молбе су затражили да им се за судије у овом спору одреде галски епископи, правдајући овај избор тиме што је у време општег гоњења хришћана Галија била под влашћу Констанција Хлора, који је био благ и није гонио хришћане. Због те чињенице на тим просторима није могло бити *традитора* тако да су епископи из тих области, у својству судија, могли да буду достојни и потпуно непристрасни.

2.1. Сабор у Арлу (314)¹²

После извесног времена сазван је и други сабор у – како су оптужени и тражили – Галији, у граду Арлу, под председавањем Марина Арлског, који је био потписник докумената и одлука са првог сабора у Риму. У Арлу је сабор почео са радом 1. августа 314. године. После поновних разматрања проблема опет је одлучено да је Цецилијан у праву. На сабору је – поред његове потврде – одлучено и да његови најистакнутији тужиоци буду лишени епископског чина, док су остали расколници били лишени општења све док се не обрате католичанској Цркви.¹³ Тим је решено и питање ко је у Африци припадник Једне, Свете, Апостолске и Католичанске Цркве.

У раду сабора у Арлу учествовало је 33 епископа.¹⁴ Сам цар је био на сабору, а епископи су позвани да са собом поведу двојицу презвитера, а

¹¹ В.В. Болотов, *нав. дело*, 340.

¹² Арл се налази у јужној римској Галији, данашња Француска. У овом граду одржано је неколико сабора црквених великодостојника у периоду ране Цркве. Међутим, ни један од ових сабора Црква није прихватила као васељенски.

¹³ В.В. Болотов, *нав. дело*, 341.

¹⁴ Занимљиво је да су у раду сабора учествовала тројица епископа из Британије, са пратњом. *Nomina episcoporum, cum clericis suis, quinam et ex quibus provinciis ad*

тројицу су могли да поведу са собом као сапутнике.¹⁵ Папа Силвестер (314-335) није лично учествовао на сабору, али је имао четворицу представника – презвитере Клаудијан и Витус и ђаконе Евгенија и Кирјака. Иако је у Арлу био Цецилијан и његови противници и тужитељи, сабор није одлучивао и судио само о донатистима, већ су се учесници сабора бавили решавањем проблема тачног датума слављења Васкрса, питањем крштења јеретика, и уопштено – питањима дисциплине у Цркви. Блажени Августин, Шаф и Хефеле¹⁶ се слажу да је овај сабор требало да добије статус васељенског, али због тога што на њему нису учествовали представници источних патријаршија овај сабор је остао на локалном нивоу – иако је имао за тај период веома широк спектар проблема које је решавао.

2.2. Канони који су донесени на сабору у Арлу сачувани су до данас захваљујући *Писму Силвестеру* и *Канонима Силвестра* – први документ је посведочио о 9 канона, а други о свих 22 канона. Документ са канонима потписали су сви присутни клирици. Са друге стране треба поменути и трећи документ који је изазвао велику пометњу, јер је донео и шест апокрифних канона, али је доказано да је трећи документ из каснијег раздобља и да није аутентичан. Хефеле је истакао да су аутентична прва два документа – први са краћим и старијим изводом из сажетих канона, а затим и други са канонима донетим у целини.¹⁷

2.3. *Канони сабора у Арлу 314. године* – У нашем истраживању бавићемо се свим канонима донетим на сабору, како бисмо могли да их поредимо са канонима који су донети на сабору у Елвири (306) и на Првом Васељенском сабору у Никеји (325).

Први канон сабора у Арлу се односио на питање слављења Васкрса – да се Празник над празницима слави свуда по римском обичају.¹⁸

Arelatensem Synodum convenerunt... Eborius Episcopus de civitate Eboracensi provincia Britannia. Restitutus Episcopus de civitate Londinensi prvincia suprascripta. Adelfius Episcopus de civitate Colonia Londinensium. Exinde Sacerdos presbyter; Arminius diaconus. Mansi II, 466, 467. Не треба занемарити чињеницу да је 306. године, дакле, неколико година пре одржавања сабора у Арлу, Константин почео да влада у Јорку, и да је већ тада епископска катедра била у Лондону. Град *civitate Eboracensi* био је Јорк.

¹⁵ Јевсевије, *Историја Цркве*, Шибеник 2003, 266-267.

¹⁶ P. Schaff, *History of the Christian Church*, Volume II: Ante-Nicene Christianity. A.D. 100-325. Publishing house VFMI, LLC, 2009, 115; K. J. Hefele, *A History of the Councils of the Church: from the original documents*, Nabu Press, 2011, 67.

¹⁷ K. J. Hefele, *нав. дело*, 69.

¹⁸ Овакав начин писања канона јасно указује на неједнако слављење Васкрса у хришћанском свету, почетком IV века Христове ере. Наиме, истичемо слављење Васкрса у Британији у том периоду – славило се по римском обичају и по старо-келтском на дан јеврејског празника Пасхе. Пикти су били под утицајем келтске (ирске) мисије, што поткрепљује чињеница да пиктски краљ Нехтон (710) шаље у Нортамбрију детаљни опис расправа о тадашњем слављењу Васкрса. Опширније види A. D. M. Barrell, *Medieval Scotland*, Cambridge University Press 2000, 6.

Други канон је изричито захтевао од свих рукоположених клирика да буду у местима за где су рукоположени и да не прелазе из епархију у епархију. Двадесет и први је изражавао став ране Цркве, као и други канон, али се овај односио на свештенике и ђаконе.¹⁹

Трећи канон говори о томе да они који баце оружје у рату бивају екскомуницирани.

Четврти канон одређује да они који су верници и возе кочије треба буду одлучени.

Пети канон говори о искључењу глумаца из заједнице.

Шести канон одређује да они који желе да приме крштење у тешкој болести то могу да учине тек ако буду у постељи.²⁰

Седми и осми канон се односе на оне државне званичнике који су уједно и верници, о којима треба да брине њихов епископ, а само ако прекрше црквену дисциплину да буду екскомуницирани.²¹

Девети канон говори о онима који преносе писма исповедника.²²

Десети канон одређује да они који својим понашањем своје жене терају на прељубу, не узимају друге жене.²³

Једанаести канон говори о искључењу из заједнице на извештан период жена које се удају за невернике.²⁴

Дванаести канон говори о одлучењу свештеника који позајмљују новац на камату.²⁵

У тринаестом канону се говори о оним свештеницима који неправилно проповедају Свето Писмо и који су отпали од вере те због их треба одлучити, а овај канон у директној је вези са прогоном у време Диоклецијана када су неки свештеници принели жртву многобожачком идолу. На сабору у Арлу се услед апела донатиста расправљало питање шта урадити са оним клирицима које су рукоположили они епископи који су отпали од вере.²⁶

Четрнаести канон говори о онима који клеветају своју браћу и којим се одлучују до краја живота.

¹⁹ Овај канон доноси исту забрану као и апостолски канони, али и као 15. канон са Никејског сабора. То исто изражава 77. канон сабора у Елвири, Шпанија (306) у коме пише да свака црква у епархији има својег служитеља.

²⁰ Сходно 13. канону Првог васељенског сабора да онај који умире не може да буде лишен последњег Причешћа.

²¹ Овај канон понавља оно што је већ донето раније на сабору у Елвири (306) – 56. канон: да онај ко је у државној служби не долази у Цркву, јер се нужно на послу сусреће са паганизмом.

²² Овај канон је поновљени 25. канон сабора у Елвири (306).

²³ Овај канон је написан према 9. канону сабора у Елвири али тако да је сада мушкарац у главној улози, док је у Елвири у главној улози жена.

²⁴ Овај канон је у вези са 15. каноном сабора у Елвири – који говори о родитељима чије се ћерке удају за невернике.

²⁵ Буквално је преписан први део 20. канона сабора у Елвири.

²⁶ Овај канон се образлаже у 5. и 11. канону Првог Васељенског сабора.

Петнаести канон говори да ђакони служе само на месту где су наречени.²⁷

Шеснаести канон говори о томе да они који су преступили и били искључени из заједнице, могу да буду враћени само у своју заједницу.²⁸

Седамнаести канон говори о епископима који служе у туђим епархијама.²⁹

Осамнаести канон упозорава ђаконе у градовима да се не уздижу изнад презвитера, те да ништа не раде без сагласности презвитера.³⁰

Деветнаести канон говори о томе да се епископима, који су позвани у град, додели црква у којој ће служити.³¹

Двадесети канон подразумева да је за хиротонију потребно седам епископа, а најмање тројица.

Двадесет и први канон одређује да презвитери и ђакони који једном напусте место за које су рукоположени, могу да служе на другом месту, али да више не иду на друга места.

Последњи – 22. канон говори да они који отпадно и који не желе да се покају, ако пред крај свог живота услед тешке болести пожеље да се врате у заједницу, да се врате тек ако се искрено покају.³²

2.4. Сабор у Арлу је осудио донатисте и предложио цару Константину да их и он осуди. Одмах после тога, цар пише писмо у коме куди постојаност и упорност донатиста и говори да их је Црква осудила. На крају писма, цар ипак моли епископе да крену Господњим путем и да сачекају у Арлу још мало времена како би вратили у заједницу све расколнике. Ако и последњи покушај њиховог враћања у Цркву не успе, он им дозвољава да се они врате из Арла у своје епархије. Услед овог Константиновог писма многи донатисти су се вратили у црквену заједницу, а многи су чак дошли и на двор. Сабор је тек тада могао да буде распуштен, а епископи су напустили Арл и вратили се својим катедрама. Пошто су стигли на двор, донатисти су опет замолили цара да се њихов случај поново разматра. Цар је прво предлог одбио, а затим је пристао да ревидира случај донатиста у Африци. Он је, по ко зна који пут, позвао на суд Цецилијана, епископа картагинског

²⁷ Овај канон је касније – на Првом Васељенском сабору – проширен и уобличен у 15. канон којим је забрањено не само ђаконима, већ и презвитерима и епископима да прелазе из града у град. Ово је последица – опет – Диоклецијановог гоњења за време кога су неки ђакони узели себи за право да раздељују свете дарове у местима где није било свештеника и епископа. Овај канон сабора у Арлу забрањује праксу да ђакони разносе свете дарове по многим местима, већ да то раде само у својој Цркви.

²⁸ Канон је у склопу већ поменутог 15. канона са Првог Васељенског сабора у Никеји.

²⁹ Канон је у вези са 15. каноном са Првог Васељенског сабора у Никеји.

³⁰ Први Васељенски сабор је 15. каноном забранио ђаконима да прелазе из града у град. Ово је поново последица новонасталога стања у току гоњења Цркве, када су неки ђакони узели себи за право да раздељују свете дарове у местима где није било свештеника и епископа. Сходно Првом сабору, односно канону 18. ђаконима се забрањује чак и да седе са презвитерима.

³¹ После 17. канона овог сабора којим се забрањује да служи у туђој епархији, овај канон може само да упозори на то да епископ може да служи Литургију у другој епархији само ако за то добије благослов и да му се за то одреди Црква

³² Канон је у вези са неколико канона са Првог Васељенског сабора у Никеји.

и држао га на двору, у Риму, све до августа 315. године. Међутим, Цецилијан се ипак није појавио на главном суђењу, што је донатистима донело боље позиције на двору те су они одмах тражили од цара да због непослушности Цецилијана осуди, али је цар оклевао са коначном одлуком. Видевши намере донатиста, Цецилијан се појавио на суду у Милану, а цар је пресудио у његову корист, те су донатисти напустили двор и вратили се у Африку. У новембру 316. године, цар је обе стране позвао на коначну пресуду и трећи пут осудио донатисте.³³

Видевши да ни ова одлука црквеног суда није у њихову корист, донатисти су почели да негодују пред Константином. Император, који је у хришћанима желео да види идеалније личности, био је збуњен оваквим захтевом.³⁴ Међутим, отпадници (сада већ не *pars Majorini*, већ *pars Donati*, донатисти - према имену Мајориновог наследника, Доната великог) умели су да на двору нађу савезнике који су објаснили Константину да није безбедно одбијати молбу оваквим фанатичима, тако да је Константин одлучио да јавно изнесе пресуду (10. новембра 316. године), која, опет, није била у корист донатиста. Међутим, због мира у Африци, било је одлучено да се Цецилијан задржи у Бреши, у Италији, а да се Донату дозволи да се врати у Африку, али да му се забрани боравак у Картагини. Међутим, када је стигла вест да се Донат самовољно вратио у Картагину, био је послат тамо и Цецилијан. Император је, тада, донео строге законе против донатиста. Међутим, гоњење је само изазвало још озбиљнију побуну код расколника.

Закључак

Најбитнија ствар везана за сабор у Арлу је та да су донети канони били основ за неке од канона са Првог васељенског сабора 325. године. Дисциплинско-канонска одговорност хришћана је од 313. године – од Миланског едикта, па све до Првог васељенског сабора 325. године који је сазвао цар Константин била на истим основама, на основама које су у каноне преточене на саборима у Елвири и Арлу. Иако је Први васељенски сабор опште важећи сабор за Исток и Запад, треба нагласити да су поред помесних сабора на Истоку са краја 3. и почетка 4. века узете у обзир и одлуке са сабора на Западу. Тако, остаје индикативно зашто у историји Цркве нису анализирани и синтетички дати подаци са сабора и на Истоку и на Западу. Овај мали приказ богословско-историјских импликација сабора у Арлу, који је одржан 314. године, треба да буде почетак

³³ В.В. Болотов, *нав. дело*, 341.

³⁴ „Какво је безумље тражити суд од човека који сам чека суд Христов! На суд свештеника (*sacerdotum*) треба гледати као на суд Самог Бога”, говорио је цар Константин. В.В. Болотов, *нав. дело*, 340.

упоредног истраживања сабора на Истоку и Западу који су кулминирали у васељенским саборима. Дакле, анализа канона и одлука са свих сабора треба да буде кључ разумевања канона и одлука васељенских сабора, а затим и каснијих прилика после Великог раскола 1054. године.

Deacon Ivica Chairović
THEOLOGICAL-HISTORICAL IMPLICATIONS OF
THE COUNCIL IN ARLES (314)

The first council of Arles (314) formally condemned the heresy of Donatism. It began as an appeal by the Donatists to Constantine the Great against the decision of the Council of Rome in 313 at the Lateran under Pope Miltiades. This is the first instance of an appeal of a Christian party to the secular power, and it turned out unfavorably to the Donatists who afterwards became enemies of the Roman authorities. The Council of Arles was the first called by Constantine and is the forerunner of the First Council of Nicaea. Apart from the Council of Arles there was practically no canon law in the West, except those decrees of custom vaguely referred to as "the ecclesiastical canon". For contemporary theologians it is need that the canons from all the councils from East and West must be concord with Ecumenical Councils.

Универзитет у Нишу
Универзитетска библиотека

Овај текст је део Дигиталног репозиторијума, јавно је доступан, и може се слободно користити за личне потребе, у образовне и научне сврхе. Ако користите текст, наведите извор.

Комерцијална употреба текста није дозвољена.

University of Niš
University Library

This text is a part of the Digital repository of public domain. Permission is granted for personal, educational and scientific purposes. If you do use the document, indicate the source.

No permission is granted for commercial use.

